

In gesprek met de kerk

Informatie- en communicatieonderzoek

in opdracht van
Vereniging Beheerders Monumentale Kerkgebouwen (VBMK)

7 maart 2025

1	Inleiding		
1.1	Aanleiding		
1.2	Doel		
1.3	Leeswijzer		
2	Onderzoeksmethode		
2.1	Inleiding		
2.2	Vraagstelling		
2.3	Werkwijze		
3	Een analyse van de informatievoorziening en communicatiestrategie		
3.1	Inleiding		
3.2	Overzicht van de informatie- en communicatiestrategie		
3.2.1	Informatievoorziening		
3.2.2	Communicatiestrategie		
4	Interviews		
4.1	Inleiding		
4.2	Resultaten		
4.2.1	Behoefte, organisaties en informatiestrategie		
4.2.2	Communicatiestrategie		
5	Conclusies		
5.1	Inleiding		
5.2	Algemeen		
5.3	Informatievoorziening		
5.4	Communicatiestrategie		
3			
3			
3			
6	Aanbevelingen & verbeteradviezen		18
6.1	Herijk de strategie		18
6.2	Zoek aansluiting bij de sector		18
6.3	Maak de behoeften inzichtelijk		18
6.4	Kies voor maatwerk		18
6.5	Belangenbehartiging en beleidsbeïnvloeding		19
6.6	Zorg voor zichtbaarheid		19
6.7	Houd rekening met de doelgroep		19
6.8	Houd een vinger aan de pols		19
6.9	Van kennisbank naar kennisplatform		19
6.10	Zoek aansluiting bij het lokale netwerk		19
8			
8			
8			
8			
9			
11			
11			
11			
11			
13			
15			
15			
15			
15			
16			

Bijlage
Colofon

naar het hoofdstuk # naar Bijlage/Colofon

▶ naar de volgende pagina

◀ naar de vorige pagina

◀◀ naar de inhoudsopgave

Bijlage A: Andersson Elffers Felix:
Informatievoorziening religieus erfgoed

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Al ruim vier decennia zet de Vereniging Beheerders Monumentale Kerkgebouwen (VBMK) zich in voor eigenaren en beheerders van monumentale kerkgebouwen. De VBMK vervult een rol als informatiebron en organiseert verschillende bijeenkomsten en cursussen voor leden en andere belangstellenden. Daarnaast werkt VBMK aan onder meer nieuwsbrieven, handleidingen en handige publicaties, en worden netwerkbijeenkomsten en congressen georganiseerd en gefaciliteerd. Verder vertegenwoordigt de organisatie ook de achterban richting overheid en politiek – en mede om die reden is de VBMK één van de partners binnen het Programma Toekomst Religieus Erfgoed (PTRE).

Al enige tijd lijken de beheerders van monumentale kerkgebouwen minder te reageren op nieuwsbrieven of uitnodigingen, terwijl het niet altijd duidelijk is of de handleidingen of nieuwsbrieven worden gelezen. Bovendien worden de verschillende (informatie-)bijeenkomsten minder goed bezocht. De VBMK is daarom op zoek naar concrete handvatten om de informatiestrategie te verbeteren en aan te vullen. Bovendien hoopt de VBMK de oorzaak van de hierboven genoemde ontwikkelingen boven tafel te krijgen.

1.2 Doel

In opdracht van de VBMK heeft Arcadis het voorliggende onderzoek naar de informatie- en communicatiestrategie van de VBMK uitgevoerd. Binnen dit onderzoek worden de informatievoorziening, communicatiestrategie en inhoud, de vindbaarheid van de publicaties en handboeken en de manier waarop deze informatie de achterban bereikt en gebruikt wordt onderzocht. Het doel van dit onderzoek is om duidelijkheid rond de bovenstaande constatering te verschaffen. Bovendien moet het onderzoek leiden tot concrete aanbevelingen om de informatie- en communicatiestrategie van de VBMK te verbeteren.

Dit onderzoek richt zich nadrukkelijk op de VBMK en haar leden. De VBMK vertegenwoordigt de beheerders van monumentale kerkgebouwen in Nederland. Het kan gaan om kerkelijke genootschappen van verschillende denominaties, maar ook (beheer)stichtingen zonder religieuze achtergrond.

1.3 Leeswijzer

Dit onderzoek vangt aan met een beschrijving van de onderzoeksvraag en de gekozen methodiek in hoofdstuk 2. In het daaropvolgende hoofdstuk worden de doelgroepen, de informatievoorziening en de communicatiestrategie onder de loep genomen. De resultaten van de interviews worden puntsgewijs behandeld in hoofdstuk 4, waarna er in hoofdstuk 5 en 6 respectievelijk conclusies en aanbevelingen volgen.

De VBMK is onderdeel van het Programma Toekomst Religieus Erfgoed. PTRE bestaat, naast VBMK, uit meerdere partners – elk met een eigen achterban. Omdat de achterban en hun uitdagingen kunnen overlappen, zijn de conclusies uit dit onderzoek ook bruikbaar voor de andere partners binnen het programma. Met het voorliggende rapport kunnen de VBMK en de partners van het Programma Toekomst Religieus Erfgoed gezamenlijk een constructieve discussie over de toekomst en de communicatiestrategie richting kerkbeheerders voeren.

2 Onderzoeksmethode

2.1 Inleiding

Dit onderzoek van Arcadis is een vervolg op een onderzoek dat in 2020 is uitgevoerd door Anderson Elffers Felix (AEF, zie bijlage). De uitgangspunten van beide onderzoeken zijn enigszins vergelijkbaar, wat ook geldt voor de onderzoeksvraag en de aanpak. Het onderzoek van AEF uit 2020 is echter vooral gericht op koepelorganisaties en professionele kerkelijke organisaties. De meeste interviews die hier zijn gevoerd waren met organisaties zoals Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), BOEi en Interprovinciaal Overleg (IPO).

Het onderzoek van Arcadis is gericht op achterban van de VBMK: beheerders van monumentale kerken. Het gaat hier om zowel kerkelijke beheerders (van verschillende christelijke denominaties) als niet-kerkelijke beheerders (over het algemeen beheersstichtingen). Het onderzoek van Arcadis is daarmee een waardevolle aanvulling, omdat het een inkijkje biedt in de belevenissen van de mensen die zich in de dagelijks praktijk inzetten voor het behoud van religieus erfgoed.

2.2 Vraagstelling

De VBMK organiseert verschillende bijeenkomsten en netwerkevents, publiceert verschillende handboeken over het beheer en behoud van monumentale kerkgebouwen, inzichtelijke video's, een e-learning en werkt aan andere publicaties zoals de podcastserie Kerken van ons allemaal. Desondanks worden deze bijeenkomsten slechts beperkt bezocht door leden. Ook wordt er op de nieuwsbrieven en handboeken niet of nauwelijks gereageerd. Het is volgens de VBMK dan ook onduidelijk of de informatievoorziening aansluit bij de behoefte van de achterban en of de communicatiestrategie toereikend is of moet worden verbeterd.

Binnen dit onderzoek staat daarom de volgende onderzoeksvraag centraal:

In hoeverre werkt de huidige communicatiestrategie voldoende en in hoeverre dient de informatievoorziening worden verbeterd en/of aangepast?

Om dit zo objectief mogelijk te kunnen onderzoeken is er tijdens de interviews en het onderzoek ook bij de volgende onderdelen stilgestaan:

- Wat zijn op dit moment de meest relevante thema's voor de kerkbeheerders?
- In hoeverre sluit de informatievoorziening aan bij de behoeften van de kerkbeheerders?
- Hoe zien de geïnterviewde organisaties eruit?
- Hoe verhouden deze organisaties zich tot de VBMK?
- Hoe kan de informatievoorziening en de communicatiestrategie van VBMK worden verbeterd?

2.3 Werkwijze

Om een antwoord op de bovenstaande onderzoeksvragen te formuleren heeft Arcadis de volgende onderzoeksstappen ondernomen:

Analyse van de informatie- en communicatiestrategie

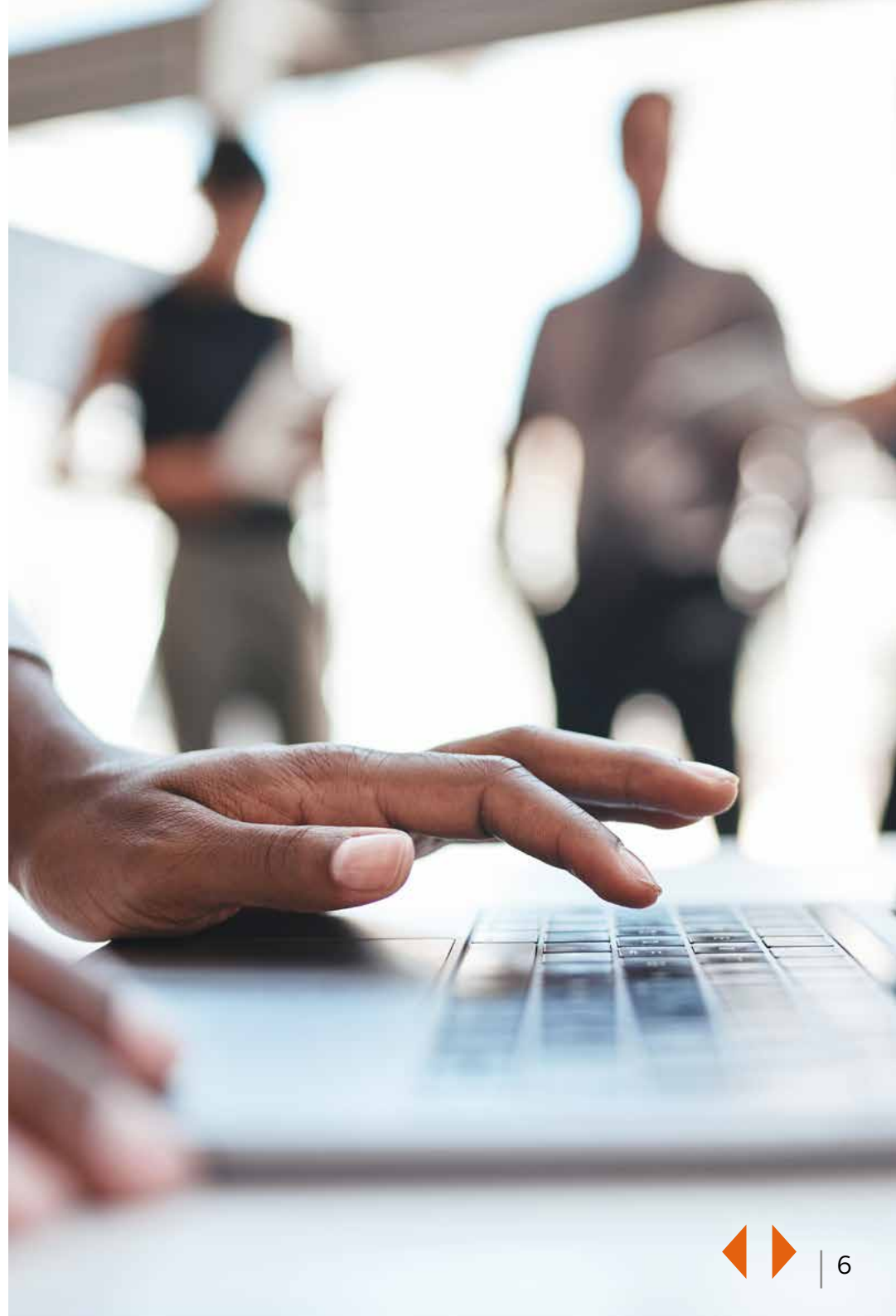
Voordat er gestart wordt met het verbeteren van de strategie, is het van belang om te weten waar we het over hebben. In de eerste plaats analyseren we daarom de methoden waarop VBMK op dit moment communiceert. Onderdeel van deze analyse is het interview dat is gehouden met het bestuur van VBMK, waarbij verschillende partners van PTRE, waaronder Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO-K), Bond Heemschut, Museum Catharijneconvent, waren vertegenwoordigd. In deze stap is voortgeborduurd op het onderzoek van AEF (zie bijlage).

Semigestructureerde interviews

Om een antwoord op deze vragen te formuleren heeft Arcadis vijftien interviews met kerkbeheerders én maatschappelijke organisaties en/of actoren met een belang bij een duurzame toekomst voor religieus erfgoed afgenomen. Deze organisaties zijn in overleg met VBMK vastgesteld. Hierbij is zo veel mogelijk rekening gehouden met een goede geografische spreiding binnen Nederland, maar ook tussen denominaties van de kerkbeheerders. Er is gesproken met zowel religieuze als niet-religieuze kerkbeheerders, kerkelijke beheerstichtingen, beheerders van grote én kleine organisaties, en met verschillende denominaties.

Conclusies, aanbevelingen en adviezen

Tijdens deze gesprekken heeft Arcadis de vraagstelling hoofdzakelijk gericht op de VBMK. De conclusies en aanbevelingen zijn daarom op de VBMK van toepassing. Waar de besproken thema's toepassing op de overige partners van het Programma Toekomst Religieus Erfgoed, kunnen de conclusies en aanbevelingen vanzelfsprekend worden toegepast om de eigen aanpak te bespreken en zo nodig te herzien.

3 Een analyse van de informatievoorziening en communicatiestrategie

3.1 Inleiding

VBMK verstuurt een periodieke nieuwsbrief, en publiceert regelmatig de bevindingen van onderzoeken, inspirerende video's, handreikingen voor bijvoorbeeld het verduurzamen van religieuze gebouwen en succesvolle voorbeelden uit de sector. In deze paragraaf nemen we de verschillende producten en de vindbaarheid van de VBMK onder de loep.

3.2 Overzicht van de informatie- en communicatiestrategie

3.2.1 Informatievoorziening

De informatievoorziening van de VBMK vindt voornamelijk plaats via de eigen website. Bezoekers van deze webpagina kunnen hier het laatste nieuws vanuit de sector lezen, updates met betrekking tot VBMK, én hier worden handboeken en andere publicaties gedeeld. Voor de nieuwsberichten geldt dat er gemiddeld elke maand wel iets wordt geplaatst – waarbij er in sommige maanden meerdere berichten worden gedeeld, en tijdens sommige perioden juist aanzienlijk minder wordt gedeeld.

Op basis van onderzoek kan er een onderscheid worden gemaakt tussen de volgende soorten informatievormen:

1. Direct (aanbod)

Voor deze categorie geldt dat het gaat om informatie die door de doelgroep direct of in de nabije toekomst zélf wordt toegepast in de praktijk. Het kan dan gaan om tips voor exploitatie of verduurzaming, van oudsher te vinden in handboeken.

Voorbeelden van directe informatie die door de VBMK worden uitgezet zijn als volgt:

- Handboeken, over onder andere;
 - (Commerciële) exploitatie;
 - Duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen;
 - De omgang en inzet van vrijwilligers.
- E-learning 'Leer je Erfgoed';
- Stappenplan 'Hoe ga ik om met Stakeholders?'
- Bijeenkomsten, over bijvoorbeeld het verduurzamen van historische kerkgebouwen;
- Verschillende rapporten en verkenningen, gedeeld via de nieuwspagina op de VBMK-website;
- NOVUS, het VBMK-magazine.

2. Indirect (vraag)

Naast de directe informatievorm bestaat de indirecte informatievorm. De indirecte informatievorm wordt gekenmerkt door het feit dat de achterban de informatie niet zelf zal toepassen. Binnen de indirecte informatievoorziening is men niet op zoek naar publicaties of handboeken, maar naar een externe expert. Bij voorkeur beschikt deze expert zelf over de benodigde kennis en kunde, en desnoods over een netwerk waaruit kan worden geput. Deze expert kan de benodigde kennis en informatie vervolgens toepassen.

3.2.2 Communicatiestrategie

VBMK communiceert op gewezen momenten en via verschillende methoden met de achterban. Deze momenten en methoden beschrijven we hieronder.

- **Nieuwsbrief**

In eerste instantie vindt communicatie met de achterban en doelgroep plaats via de nieuwsbrief. Over het algemeen volgt de nieuwsbrief een vast interval, die per organisatie verschilt. Voor de VBMK geldt dat de nieuwsbrief ongeveer tien keer per jaar wordt verstuurd. Over het algemeen worden in de nieuwsbrief de meest actuele voorbeelden, publicaties en andere inspirerende of belangwekkende zaken of gebeurtenissen gedeeld.

- **Website**

Een belangrijk deel van de handleidingen en nieuwsvoorziening wordt daarnaast op de website geplaatst. Over het algemeen geldt dat de toevoegingen op de website leidend zijn, en dat deze daarna wordt gepromoot via de nieuwsbrief en andere kanalen. Een belangrijk onderdeel van de website van de VBMK is de kennisbank, waar lezers informatie kunnen vinden over onderwerpen zoals veiligheidsplannen, energiebesparing en maatschappelijk verantwoord ondernemen.

- **Congressen en netwerkbijeenkomsten**

Een belangrijke pijler van de communicatiestrategie van VBMK zijn congressen en bijeenkomsten. Zo organiseerde bijvoorbeeld de VBMK een cursus over het behoud van kerkgebouwen. Deze bijeenkomsten zijn belangrijke om kruisbestuiving en kennisuitwisseling tussen partijen te bevorderen. In de praktijk wordt dit soort bijeenkomsten door een wisselend aantal mensen bezocht.

- **Podcastserie**

Tenslotte is de podcastserie die VBMK heeft gepubliceerd breed uitgemeten via de bovenstaande kanalen. In deze gaat een journalist op bezoek bij verschillende kerkgebouwen in Nederland, om te horen wat hier speelt en hoe men zich voorbereidt op de toekomst. De podcastserie is via het kanaal van de Erfgoed Academie te luisteren op Spotify, Het is onbekend hoe vaak de serie is beluisterd.

- **Social media**

In tegenstelling tot vergelijkbare organisaties is VBMK niet vertegenwoordigd op een social media-kanaal. Het lijkt erop dat VBMK daarmee een belangrijk communicatiepotentieel onbenut laat – vooral rond de meer professionele uitlatingen op een medium als LinkedIn. Het is gezien de demografie en wensen van de achterban niet aan te raden om actief te worden op andere media.

4 Interviews

4.1 Inleiding

Zoals in hoofdstuk 1 is beschreven heeft Arcadis vijftien gesprekken gevoerd met kerkbeheerders en actoren met een belang bij een duurzame toekomst voor het religieuze erfgoed in Nederland. Tijdens deze gesprekken zijn de respondenten bevraagd over thema's die op dit moment voor hen relevant zijn, en ook over de bruikbaarheid en vindbaarheid van informatie. Er is ook ingegaan op de vorm van de eigen organisatie, en op de communicatiemiddelen waar men de voorkeur aan geeft.

De respondenten zijn in overleg met VBMK en de begeleidingsgroep van PTRE vastgesteld, waarbij zo veel mogelijk rekening is gehouden met denominatie, geografische en demografische spreiding. Er is bijvoorbeeld gesproken met religieuze kerkbeheerders uit verschillende provincies, maar ook met meer commerciële organisaties en zowel kleine als grote beheerstichtingen.

4.2 Resultaten

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de resultaten en de opbrengst van deze interviews. We spitsen de resultaten van de interviews enerzijds toe op de informatie en de relevante thema's die op dit moment bij de doelgroep spelen. Anderzijds worden de resultaten gericht op de communicatiestrategie.

4.2.1 Behoeft, organisaties en informatiestrategie

Vergrijzing

Over het algemeen geldt dat de besturen steeds ouder worden, net als de kerkbezoekers en andere geïnteresseerden en/of betrokken personen. Een groot deel van de organisaties die wij spraken is afhankelijk van de inzet van vrijwilligers, zowel in het bestuur als in andere plekken in de organisatie.

Vrijwilligers

Naast vergrijzing is het in het algemeen steeds moeilijker om vrijwillige functies te vullen, een algemene trend die bij veel stichtingen en verenigingen zichtbaar is. Een tekort aan vrijwilligers heeft bovendien gevolgen voor de beschikbaarheid en inzetbaarheid van deze vrijwilligers. Dat betekent dat vrijwilligers kritisch met beschikbare tijd moeten omgaan en bewust efficiënter gaan werken. Een veelgehoord argument voor het niet bijwonen van (landelijke) bijeenkomsten is het gebrek aan tijd, dat liever aan het kerkgebouw of de organisatie zelf wordt besteed.

“We verzuipen in de communicatie”

In het bovenstaande citaat uit één van onze interviews blijkt dat de kerkbeheerders veel nieuwsbrieven en andere vormen van (digitale) communicatie ontvangen. Deze organisaties begeven zich in verschillende sectoren en volgen de ontwikkelingen rond uiteenlopende thema's. Dat betekent dat er een soort verzadiging optreedt: als men meerdere nieuwsbrieven ontvangt, dan wordt niet alles meer (zorgvuldig) gelezen. Dat heeft weer gevolgen voor het engagement rond de thema's die vanuit VBMK als relevant worden bevonden.

Eén contactpersoon

Bij vrijwel elk van de gesproken organisaties is er sprake van één contactpersoon, terwijl verschillende van de gesproken organisaties meerdere gebouwen in beheer kunnen hebben. Denk een kerkbureau, een parochie of een regionale niet-kerkelijke beheersstichting. Dit maakt het bereik van communicatie – bijvoorbeeld een nieuwsbrief – kwetsbaar. Informatie kan blijven hangen, of wordt door één persoon beoordeeld op relevantie. Toch is het hebben van één contactpersoon niet altijd een probleem, omdat vaak werd aangegeven dat nieuwsbrieven actief met (alle) bestuursleden en betrokkenen werden gedeeld of besproken tijdens vergaderingen.

Een sterk eigen netwerk

Voor een informatievraag vallen de meeste kerkbeheerders terug op hun eigen expertise of het eigen netwerk. In veel gevallen zijn er bestuursleden met kennis van zaken op het gebied van subsidies en financiën, terwijl er andere bestuursleden zich richten op gebouwbeheer of andere relevante thema's. Als de eigen kennis en kunde op een bepaald thema niet toereikend is, dan wordt dit uit het eigen netwerk gewonnen. Sommige onderwerpen zijn complex en beheerders hebben daarom vaak een vaste kring van adviseurs. Denk dan bijvoorbeeld aan juridische of bouwkundige adviseurs en aannemers. Voor concrete opgaven rond het gebouw wordt gebruik gemaakt van dit netwerk; bij concrete vragen wordt er daarom geen advies ingewonnen bij VBMK.

Een hoog niveau

Het beheer en behoud van het kerkgebouw staat bovenaan de agenda van kerkbeheerders. Het leeuwendeel van de respondenten heeft zich verdiept in de materie en geeft aan de benodigde kennis en kunde in huis te hebben. Het gevolg is dat het kennisniveau hoog is, en dat het overgrote deel van de respondenten aangeeft zich op een comfortabel niveau in de ontwikkeling bevinden. Dit heeft natuurlijk gevolgen voor de informatiebehoefte.

Handboeken als ijkpunt

Over het algemeen geldt dat de handboeken van VBMK goed vindbaar zijn, en dat deze ook daadwerkelijk worden gebruikt door de kerkbeheerders. Dat geldt bovendien voor de kennisbank in het algemeen. Zoals hierboven is beschreven wordt kennis bovendien vergaard uit het eigen netwerk, en de organisaties zijn al ver in de ontwikkeling. De handboeken worden daarom menigmaal gebruikt als een ijkpunt, om te bepalen hoe de eigen organisatie ervoor staat en of (en zo ja) welke stappen er nog gezet moeten en kunnen worden.

Complexiteit & professionalisering

Volgens meerdere respondenten is de situatie rond het behoud en beheer ingrijpend veranderd. Dit hangt samen met steeds veranderende wetgeving, zoals de Omgevingswet. Het hangt ook samen met uitgebreide wetgeving op lokaal niveau, op het gebied van ruimtelijk beleid, veiligheid en andere thema's. Er is anno 2024 veel kennis en expertise nodig om het beheer succesvol uit te voeren.

Exploitatie

Bij het merendeel van de interviews komt de exploitatie van de kerkgebouwen als belangrijk thema naar voren. Dat thema is tweeledig, want voor sommige partijen betekent dit de commerciële exploitatie. Voor andere partijen gaat dit juist over het dagelijks beheer en onderhoud van de kerken. De meeste vragen rond de kerkgebouwen die als zodanig in gebruik zijn, spelen rond één van deze vormen van gebruik.

Het slapende lid

Tijdens de gesprekken kwam een beeld naar voren van slapende leden, die elk jaar de contributie betalen omdat zij het vooral belangrijk vinden dat er een organisatie als de VBMK bestaat, die zich voor monumentale kerkgebouwen inzet. Zij maken verder weinig tot geen gebruik van beschikbare informatie en wonen ook de bijeenkomsten niet bij. Hun lidmaatschap is in die zin een soort donateurschap. Wat hier ook in meespeelt is een al langer lopend lidmaatschap, dat door voorgaande bestuursleden van de organisatie is aangegaan. Hierdoor komt het voor dat nieuwe besturen, los van een nieuwsbrief, geen goed beeld hebben waar een organisatie als de VBMK precies voor staat en kan betekenen.

Wisselende behoeftes

De wensen en behoeften van de kerkbeheerders zijn bijna net zo diffuus als de denominaties die in Nederland actief zijn. Een goed voorbeeld zijn de kleine en de grote kerken. Grote kerken in Nederland zijn in sommige gevallen bijna of helemaal ingericht op een (deels)musea functie, en bevinden zich daarom in een andere context dan een kleine dorpskerk. Een grote kerk richt zich op bezoekers, wellicht op een (culturele) programmering en verhuur. En ook als het gaat om restauratie en beheer zijn de uitdagingen van een andere orde dan bij kleine kerken. Daarnaast is er sprake van een groot aantal niet-kerkelijke beheersstichtingen, die (semi) professioneel kerkgebouwen beheren en exploiteren. Alle organisaties, kerkelijk of niet-kerkelijk, commercieel en niet-commercieel hebben een verschillende en uiteenlopende informatiebehoefte en vraagstukken.

Kennis halen en kennis brengen

VBMK vervult de rol van informatiebron en bevorderaar van professionaliteit bij het beheer en de instandhouding van monumentale kerkgebouwen. Daarbij hoort natuurlijk het verzamelen van praktijkvoorbeelden om deze vervolgens te delen. Volgens de respondenten werd dit ook als meerwaarde gezien wanneer er bijeenkomsten werden bijgewoond; het netwerken en uitwisselen van ervaringen is een grote meerwaarde van een (fysieke) bijeenkomst. Tijdens de interviews blijkt een aantal kerkbeheerders ook zelf bereid om zelf actief bij te dragen aan deze kennisdeling. Vertegenwoordigers waren bereid om tijdens bijeenkomst of op andere manieren te vertellen over hun ervaringen, successen en lessen.

4.2.2 Communicatiestrategie

Aanpalende organisaties & overlappende thema's

Eerder bespraken we een respondent die aangaf in de verschillende soorten communicatie te kunnen verzuipen, iets dat breder wordt gevoeld in de sector. Dat komt omdat een aantal organisaties met vergelijkbare thema's bezig zijn. De uitgangsposities komen niet per se overeen, maar de thema's zijn wel degelijk overlappend. Denk rond de thema's van gebouwenbeheer en duurzaamheid bijvoorbeeld aan de Vereniging Kerkrentmeesterlijk Beheer (VKB, onderdeel van de PKN) of de Groene Kerken. Voor elk thema dat relevant is voor kerkbeheerders zijn wel een aantal belangenorganisaties of experts te bedenken die de beheerders benadert.

Missie, visie en onderlinge verhoudingen

De meeste organisaties hebben zich in aanloop naar het gesprek voorbereid, en in ieder geval nog een blik op de websites geworpen. Toch konden de meeste respondenten wel benoemen waarom VBMK zich inzet voor religieus erfgoed. De meeste respondenten konden echter niet duidelijk maken wat de VBMK precies doet om het religieuze erfgoed te behouden. Daarnaast werd er aangegeven dat de VBMK zich logischerwijs richt op eigenaren van monumentale kerkgebouwen, terwijl dit maar een deel is van het totale aantal kerkgebouwen in Nederland. Hieruit kan het beeld ontstaan dat de VBMK een exclusieve vereniging is waar kerkbeheerders zonder monumentale kerk niet terecht kunnen, terwijl deze groep zich met soortgelijke vraagstukken bezighoudt.

Tenslotte zetten sommige respondenten ook vraagtekens bij de rol die de VBMK de landelijke politiek speelt. Er werd meerdere keren aangegeven dat een koepelorganisatie als de VBMK zich als lobbyorganisatie zou kunnen opstellen, bijvoorbeeld richting Den Haag op relevante thema's als de SIM. Op dit moment is het voor sommige respondenten onvoldoende duidelijk hoe dat op dit moment gebeurt.

Zichtbaarheid

Zichtbaarheid, zoals het hier wordt opgevat, gaat verder dan de eigen communicatie of informatiestrategie, en behelst ook de zichtbaarheid in het publieke debat, de media en binnen andere domeinen. Respondenten zouden graag zien dat VBMK hierin een rol speelt, en daarmee de zichtbaarheid verbetert. Bovendien heeft VBMK geen duidelijk aanspreekpunt of gezicht. Dat heeft negatieve gevolgen voor de benaderbaarheid van de organisatie.

5 Conclusies

5.1 Inleiding

Het doel van dit onderzoek was om inzicht te verkrijgen in de informatie- en communicatiestrategie van de VBMK. In de eerste instantie is gekeken naar de doelgroepen en de manieren waarop zij op dit moment worden benaderd. Daarnaast is er een vijftiental interviews gehouden met kerkbeheerders of andere betrokken bij kerkgebouwen. Op basis van dit onderzoek worden in dit hoofdstuk conclusies getrokken, en in het volgende hoofdstuk een aantal aanbevelingen gedaan om de informatie- en communicatiestrategie van de VBMK te verbeteren.

5.2 Algemeen

Uit de gesprekken die Arcadis heeft gevoerd met de kerkbeheerders komt een beeld naar voren van een ouder doelgroep, die kampt met een toenemende complexiteit van gebouwbeheer, in combinatie met een teruglopend aantal beschikbare vrijwilligers. Onder meer door vergrijzing en verminderde nieuwe aanwas kunnen de organisaties minder vrijwilligers inzetten, zowel in het eigen bestuur als in het beheer. Voor de vrijwilligers die nog wél bij de organisatie betrokken is, geldt dat de tijd die zij kunnen inzetten schaars en waardevol is. Naast vergrijzing is het in het algemeen steeds moeilijker om vrijwillige functies te vullen. Kerkbeheerders moeten daarom scherpe keuzes maken, en kunnen niet elk handboek lezen of elk congres bijwonen. Deze bevinding werd al voorafgaand aan de uitvoering van het onderzoek gedaan. Het bleek lastig om voldoende respondenten te vinden voor dit onderzoek. Daarbij moet ook opgemerkt worden dat de respondenten hebben deelgenomen aan het onderzoek beter bekend zijn met de VBMK, en zich om die reden voor het onderzoek hebben aangemeld. Het is daardoor mogelijk dat een deel van de VBMK-leden niet met de huidige communicatiestrategie of informatievoorziening wordt bereikt.

5.3 Informatievoorziening

Volgens de respondenten die binnen dit interview zijn gesproken werkt de informatievoorziening van VBMK naar behoren. De doelgroepen weten de websites, nieuwsbrieven en handboeken te vinden, en deze worden ook daadwerkelijk gelezen en gebruikt. Er wordt in principe geen probleem ervaren met de manier waarop men aan de kennis en informatie komt, en de kennis wordt in de praktijk toegepast. Bovendien weet de VBMK ook de juiste personen binnen de organisaties te vinden, aldus de respondenten. In sommige gevallen levert dit problemen op bij wisselingen in het bestuur.

Het onderzoek van Arcadis toont aan dat de doelgroep veel kennis tot zich heeft genomen, en dat de organisaties zich op een hoog kennisniveau bevinden. Als consequentie daarvan wordt de informatie die door VBMK wordt gepubliceerd gebruikt als ijkpunt - en om te bepalen of en zo ja, welke stappen er nog ondernomen moeten worden. De grootste vraag bij de kerkbeheerders ligt op dit moment bij de indirecte informatievorm, want juist door het professionele eigen netwerk is men op zoek naar specialistische kennis over bepaalde onderwerpen en thema's. Voorbeelden van deze thema's zijn op dit moment (commerciële) exploitatie en verduurzaming.

Belangrijk is dat VBMK één van de vele spelers in de sector is. De kerkbeheerders ontvangen nieuwsbrieven en andersoortige informatie, vanuit een veelheid van organisaties. Hierdoor ontstaat er een soort verzadiging: men leest de nieuwsbrieven niet (altijd) volledig, iets dat ook geldt voor andere informatievormen.

5.4 Communicatiestrategie

Het beeld dat uit de onderzoeken naar voren komt is dat de communicatiestrategie van VBMK goed aansluit bij de wensen van de kerkbeheerders. De websites en handboeken zijn goed te vinden, en daar wordt dan ook gebruik van gemaakt. Hoewel bijvoorbeeld de VBMK aangeeft soms geen of weinig reacties te krijgen op mailings, hebben de gesprekken aangetoond dat VBMK beschikt over de contactgegevens van de juiste personen binnen de organisatie. De informatie wordt vervolgens intern gedeeld met de personen die hier iets mee moeten of kunnen. Een vertraagde of uitblijvende reactie hangt met name samen met de beperkte inzetbaarheid van vrijwilligers binnen de eigen organisatie. Vaak komen besturen bovendien slechts één keer per maand samen, wat ook enige vertraging in de hand werkt. Het feit dat de VBMK niet op sociale media actief zijn hoeft overigens niet op bezwaar te stuiten: de meeste kerkbeheerders zijn hier immers ook niet actief. Wanneer ze dat wel zijn, bijvoorbeeld de grotere kerken, doen ze dat door eigen communicatie te zenden.

Verder is het beeld er één van een heterogene groep, die bovendien verschillende en uiteenlopende perspectieven en vragen heeft. De inhoud van een bepaalde nieuwsbrief is daarom voor de ene groep van belang, maar voor de andere groep minder relevant. Hier wordt in de communicatiestrategie nog niet voldoende op ingespeeld.

En tenslotte is het lang niet altijd duidelijk wát de VBMK precies doet. Ja, zij zetten zich in voor het behoud van religieus erfgoed, maar hoe gaat dit precies in z'n werk? Wie zijn er werkzaam bij de VBMK en hoe verhoudt VBMK zich bijvoorbeeld ten opzichte van de partners van PTRE of andere organisaties?

6 Aanbevelingen & verbeteradviezen

Het voorliggende onderzoek biedt aanknopingspunten om de informatievoorziening en de communicatiestrategie te verbeteren. In dit hoofdstuk worden de verbeteradviezen puntsgewijs geformuleerd, in een willekeurige volgorde. Voor de verbeteradviezen geldt dat de informatievoorziening en -strategie zo nauw aan elkaar verwant zijn, dat deze hier niet apart worden besproken.

6.1 Herijk de strategie

Sinds VBMK is opgericht heeft de religieuze erfgoedsector zich sterk ontwikkeld. Het is daarom van belang om voor ogen te houden wat het precieze doel van VBMK is, en met welke strategie dat doel het beste kan worden bereikt. Is dat als landelijke belangen- en koepelorganisatie, een benaderbare adviesorganisatie, of juist in een tussenvorm? Maak hierin een bewuste keuze, en bedenk dat er geen grote behoefte onder leden lijkt te zijn aan directer of intensiever contact met de VBMK.

6.2 Zoek aansluiting bij de sector

Naast de VBMK is er in de sector een aantal andere instanties en koepelorganisaties actief. De VBMK onderhoudt nauwe banden met een aantal van deze organisaties, zoals het Grote Kerken Overleg of Federatie Instandhouding Monumenten (FIM). Wij adviseren om de banden met deze en andere organisaties uit te diepen, en om bovendien gebruik te maken van de aldaar bestaande kennis en kunde. Op die manier kan het bereik van VBMK aanzienlijk worden vergroot, en bovendien kan op die manier ook de veelheid aan informatie richting de doelgroep worden verminderd.

6.3 Maak de behoeften inzichtelijk

Op dit moment wordt er op verschillende momenten over verschillende thema's gecommuniceerd. Wij adviseren om de effectiviteit te meten, door middel van digitale tools. Zo zijn er nieuwsbriefprogramma's die inzicht verschaffen in het aantal kliks, de onderwerpen die het meest gelezen zijn en de hoeveelheid mails er überhaupt gelezen zijn.

Daarnaast kan het helpen om inzichtelijk te maken hoeveel bezoekers de website te verwerken krijgt en welke onderwerpen het meeste worden aangeklikt. Met de inzichten die worden verkregen via de digitale tools kunnen de partners hun eigen strategie indien nodig aanpassen of uitdiepen. Daarnaast is het raadzaam om hierover met de leden het gesprek aan te gaan. Blijf in vervolg op dit onderzoek als vereniging in gesprek om de behoeften inzichtelijk te maken.

6.4 Kies voor maatwerk

Zoals gezegd zijn kerkbeheerders geen homogene groep: het zijn commerciële en maatschappelijke organisaties, met uiteenlopende behoeften en vragen. Er is bovendien een aantal organisaties met meerdere kerken in beheer – voor een enkele organisatie ging het om enkele tientallen kerkgebouwen. Het kan nuttig zijn om nieuwsbriefabonnees zich voor specifieke onderwerpen te laten aanmelden. Op die manier krijgt iedere beheerder vooral het nieuws te zien dat voor de eigen organisatie het meest relevant is. Daarnaast is het van belang om de overige informatie nog altijd op de website te laten landen, zodat dit voor iedereen toegankelijk is. Ga specifiek met grote kerk behorende organisaties in gesprek over hoe informatie goed bij vrijwilligers terecht komt die zich bezighouden met het dagelijks beheer, en waar de informatiebehoefte bij die groep ligt.

6.5 Belangenbehartiging en beleidsbeïnvloeding

Het is van groot belang om zichtbaar en inzichtelijk te maken welke rol VBMK speelt en heeft gespeeld in de lobby richting politiek Den Haag. Dit kan vrij eenvoudig via een toegewijde pagina op de website, of een vast katern in de nieuwsbrief. Het advies luidt daarbij om ook vooral de zogenoemde kleine stappen of successen te delen met de achterban. Daarnaast is VBMK is een belangrijke partner binnen het Programma Toekomst Religieus Erfgoed. Maak inzichtelijk welke rol VBMK in het programma speelt en hoe het zich tot de andere organisaties verhoudt.

6.6 Zorg voor zichtbaarheid

Volgens verschillende respondenten is het niet duidelijk wie het aanspreekpunt voor de VBMK is. Zorg er daarom voor dat er op de website een duidelijk contactpersoon of aanspreekpunt is voor de leden van de achterban met vragen op het gebied van religieus erfgoed. Het advies is om hier een naam (inclusief foto en telefoonnummer) aan te koppelen. Op die manier is de contactpersoon herkenbaar, en wordt de communicatie gezien als laagdrempelig.

Als het niet mogelijk is om een contactpersoon op de website te presenteren, dan luidt het advies om hier duidelijk en open over te communiceren. In dat geval is het daarnaast verstandig om de bestuursleden van VBMK te introduceren met zowel een foto als een korte introductietekst, én een manier om met hen in contact te komen.

6.7 Houd rekening met de doelgroep

Een belangrijke doelgroep waar PTRE zich op richt – kerkbeheerders – is in toenemende mate aan het vergrijzen, en kampt met een teruglopend aantal vrijwilligers. Zoals hierboven is aangetoond heeft dit gevolgen voor het beheer, maar ook voor de inzetbaarheid van bestuurders. Het is belangrijk om hiermee rekening te houden.

Houd er dus rekening mee dat er minder mensen naar congressen komen, en er minder reacties komen op handboeken en berichten. Zet daarnaast in op digitale of regionale bijeenkomsten waar dat mogelijk is, zodat vrijwilligers vanuit hun eigen huis of regio de bijeenkomsten kunnen bijwonen. Accepteer daarnaast dat kerkbeheerders op (landelijke) bijeenkomsten ondervertegenwoordigd zijn, aangezien de bijeenkomsten een grote inzet vergen van vrijwilligers in een kerkbestuur of beheerorganisatie.

6.8 Houd een vinger aan de pols

Houd daarnaast rekening met verloop van bestuursleden. Benader leden actief wanneer er een wisseling in contactpersoon plaatsvindt en grijp dit moment aan om VBMK en haar werk onder de aandacht te brengen. Een logisch moment om de vinger aan de pols te houden is bijvoorbeeld rond de financiële afhandeling van de contributie, of rond het begin van een nieuw kalenderjaar. Communiceer actief over de rol van de VBMK bij wisselingen van contactpersonen van leden.

6.9 Van kennisbank naar kennisplatform

Er is een schat aan informatie en ervaring aanwezig bij de eigen achterban. Arcadis adviseert daarom om verder te werken aan de vernieuwing van de kennisbanken, maar om hier ook ruimte te maken voor actieve kennisdeling van de eigen achterban. Het is ons advies om het gesprek met en tussen de kerkbeheerders op een meer structurele manier te faciliteren, door bijvoorbeeld aansluiting te zoeken bij apps van andere vergelijkbare organisaties. Op die manier kan er goed gebruik worden gemaakt van de expertise van eigen leden, die zelf ook graag een bijdrage leveren. De kennisuitwisseling kan ook een plek krijgen op de eigen websites, via een daarvoor bedoelde rubriek.

6.10 Zoek aansluiting bij het lokale netwerk

Het onderzoek van Arcadis heeft, in navolging van AEF, duidelijk gemaakt dat de kerkbeheerders een belangrijk deel van de informatie en kennis bij hun lokale netwerk ophalen. Door aansluiting te zoeken bij de lokale netwerken kan het succes van de strategie aanzienlijk worden verbeterd. Dit kan worden gedaan door handleidingen te richten op de specialisatie van gebruikers, zoals bijvoorbeeld lokale aannemers. Aansluiting zoeken bij het lokale netwerk kan bijvoorbeeld door publicaties meer praktisch of technisch van aard te laten zijn. Deze publicaties kunnen dan, via de leden, gebruikt worden door adviseurs of aannemers in het netwerk van de kerkbesturen. Denk bijvoorbeeld aan een publicatie als het detailboek Een warme jas voor oude huizen, opgesteld op initiatief door gemeente Rheden, Arnhem en in samenwerking met provincie Gelderland. Dit praktische detailboek voor verduurzaming (van historische huizen) is speciaal opgesteld voor zowel eigenaren, adviseurs als aannemers. Een dergelijk detailboek, bijvoorbeeld over verduurzaming of wijzigingen van kerkgebouwen, is zowel bruikbaar voor zowel kerkeigenaren als het (lokale) netwerk waarmee de eigenaren werken.

Bijlage: overzicht van de geïnterviewde organisaties

Organisaties		
Ruïnekerk Bergen	Stichting Behoud Grote Kerk Alkmaar	Vereniging Kerkrentmeesterlijk Beheer (VKB)
Stichting Oude Jeroen in Noordwijk Geborgd (OJiNG) en PKN Noordwijk	Stichting Samen Kerk in Nederland (SKIN)	Rooms-Katholieke Parochie St. Martinus in Venlo
Doopsgezinde gemeenten in Schagen	Bernadetteparochie in Rotterdam	Grote Kerk Breda
Protestantse Gemeente Weesp	Stichting Alde Fryske Tsjerken	Stichting Oude Kerk Dongen
Protestantse Gemeente Utrecht	Kerkelijk Bureau van de Protestantse Gemeente Leiden	Privépersoon ¹

¹ Binnen dit onderzoek is met tenminste één privépersoon gesproken. In verband met privacywetgeving wordt de naam van deze persoon hier niet weergegeven. Om diezelfde reden worden hier de namen van de vertegenwoordigers van de bovenstaande organisaties eveneens achterwege gelaten..

Colofon

IN GESPREK MET DE KERK
INFORMATIE- EN COMMUNICATIEONDERZOEK
IN OPDRACHT VAN VBMK

AUTEUR

Wim Sprengers

PROJECTNUMMER

30214438

DATUM

28 februari 2025

STATUS

Definitief

GECONTROLEERD DOOR

Frank Eikenaar

Erfgoedadviseur

VRIJGEGEVEN DOOR

Floris van Oosterhout

Teamleider Erfgoed & Ruimtelijke
Kwaliteit en senior adviseur

Over Arcadis

Arcadis is de leidende wereldwijd opererende datagedreven duurzame ontwerp, advies en consultancyorganisatie op het gebied van de natuurlijke en gebouwde omgeving. Wij zijn met 36.000 architecten, dataanalisten, ingenieurs, projectplanners, water en duurzaamheidexperts. Onze gedeelde passie is: Improving quality of life. Toewijding aan de strategie 'accelerating a planet positive future' onderschrijft onze wereldwijde samenwerking met klanten en hoe we hen helpen met duurzame projectkeuzes. We combineren digitale met mensgerichte innovaties en omarmen toekomstgerichte vaardigheden op het gebied van milieu, energie, water, gebouwen, transport en infrastructuur. We werken vanuit meer dan dertig landen en rapporteerden in 2023 een bruto omzet van 5 miljard euro. www.arcadis.com

www.arcadis.com

Arcadis Nederland B.V.

Postbus 56825
1040 AV Amsterdam
Nederland

T +31 (0)88 4261 261

volg ons op [Arcadis](https://www.linkedin.com/company/arcadis)

Arcadis. Improving quality of life

RUÏNES

Informatievoorziening religieus erfgoed

Is er sprake van balans tussen vraag en aanbod van kennis en informatie over het realiseren van toekomstbestendig religieus erfgoed?

Utrecht, maandag 13 januari 2020

Datum:

30 oktober 2019

Opdrachtgever:

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Contact:

Yannick Lataster
Aris van Veldhuisen

Referentie:

AR66/Rapportage informatievoorziening religieus erfgoed

Inhoudsopgave

1. Inleiding	Slide 4
2. Variaties in de informatievoorziening	Slide 10
3. Bevindingen per doelgroep	Slide 18
4. Contextuele bevindingen	Slide 32
5. Intermezzo	Slide 36
6. Conclusies	Slide 39
7. Aanbevelingen	Slide 43
I. Overzicht deelnemende organisaties semigestructureerde gesprekken	Slide 47
II. Gespreksnotitie	Slide 48

Hoofdstuk 1

Inleiding

1.1 Aanleiding, context en vraagstelling (1/2)

Er wordt steeds minder gekerkt

Nederlanders rekenen zichzelf in toenemende mate (in 2017 voor het eerst zelfs een meerderheid) niet langer tot een religieuze stroming. Een trend die zich naar alle waarschijnlijkheid de komende jaren zal voortzetten. Deze ontwikkeling vertaalt zich ook in een afnemend kerkbezoek (16% in 2017) en een afname van andere vormen van actieve religieuze participatie, waaronder bijvoorbeeld deelname aan kloostergemeenschappen¹.

De exploitatie van kerkgebouwen komt/staat onder druk (te staan)

Als gevolg wordt het voor veel kerkeigenaren steeds moeilijker om de exploitatie van het kerkgebouw rond te krijgen. Een ontwikkeling die versterkt wordt door:

- Moderne eisen op het gebied van duurzaamheid, comfort en energieverbruik.

- De aard van de (on)roerende goederen in eigendom; vrijwel altijd met een erfgoedwaarde en vaak ook met een monumentale status.

Complexe vraagstukken in een complexe context dienen zich aan

Bij het verbeteren van de exploitatie of de keuze voor een neven- of herbestemming, ontstaan vraagstukken die vaak niet gemakkelijk zijn en altijd medewerking vragen van derden. Dit stelt nieuwe eisen aan de kerkeigenaren m.b.t. kennis en ervaring over de inhoudelijke en de procesmatige aspecten van het lokale vraagstuk. Kennis die vaak wel al bekend is maar mogelijk niet altijd wordt gevonden.

¹ Meer dan de helft Nederlanders niet religieus (2018) CBS

1.1 Aanleiding, context en vraagstelling (2/2)

Behoefte aan een onderzoek naar mogelijkheden organisatie informatievoorziening

Uit de ervaringen van enkele landelijke organisaties komt het beeld naar voren van een mismatch tussen de vraag en aanbod van kennis en informatie m.b.t. het gebruik en beheer van religieus erfgoed. Onduidelijkheid over de effectiviteit van de huidige organisatie van de informatievoorziening was aanleiding voor de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) om de volgende onderzoeksvraag te formuleren:

Is de te verwachten behoefte aan kennis c.q. (groei aan) vragen effectiever te beantwoorden als partijen in een nader te bepalen vorm hun kennis en ervaring in gezamenlijkheid aanbieden en/of bundelen?

Herformulering vraagstelling omwille van hanteerbaarheid

In deze onderzoeksvraag zat een aantal veronderstellingen besloten. Omwille van de objectiviteit en traceerbaarheid van het onderzoek zijn deze vertaald naar een aantal deelvragen waarlangs het onderzoek heeft plaatsgevonden. Als uitgangspunt is daarbij genomen dat er een mismatch zou zijn tussen de vraag en het aanbod van informatie. De betreffende deelvragen luiden:

- Welke kennisbehoefte bestaat er bij de verschillende eigenaren/beheerders van religieus erfgoed over het toekomstbestendig houden/maken van zijn of haar roerende en onroerende goederen?
- Waar, bij wie en op welke wijze is deze kennis en informatie ontsloten en wordt deze ook gevonden?
- Op welke manier kan deze kennis en informatie ontsloten worden zodat deze toegankelijker wordt?

1.2 Opzet onderzoek (1/2)

Oorspronkelijke opzet onderzoek

Op basis van de vraagstelling in de opdrachtbeschrijving heeft AEF in de offerte een vijftal stappen in het onderzoek geïdentificeerd met daaraan gekoppeld specifieke werkzaamheden. Samengevat kwam dat neer op:

Stap 1: **Voorbereiding** aan de hand van een startgesprek met de opdrachtgever en een documentenanalyse

Stap 2: **Onderzoek** door middel van 20-25 semigestructureerde gesprekken en een kleine enquête

Stap 3: **Vaststellen opties** in samenspraak met de begeleidingscommissie op basis van de bevindingen

Stap 4: **Uitwerken opties en werksessie** waarin de belangrijkste spelers worden meegenomen

Stap 5: **Afronding** en oplevering (concept) eindrapportage

Aanpassing opzet o.b.v. bevindingen stap 2

N.a.v. de bevindingen in stap 2 is, in overleg met de opdrachtgever, besloten om de aanpak aan te passen. De belangrijkste wijzigingen t.o.v. de oorspronkelijke opzet betreffen:

- Laten vervallen van enquête (veronderstelde variatie in vraagstelling is niet aan de orde)
- Uitwerking verschillende opties vervangen door set van aanbevelingen (bevindingen wijzen in één specifieke richting)

1.2 Opzet onderzoek (2/2)

Deelnemers semigestructureerde gesprekken

Kern van het onderzoek werd gevormd door de semigestructureerde gesprekken die gevoerd zijn met landelijke, regionale en lokale spelers, bestaande uit partnerorganisaties van het programma TRE, stichtingen, verenigingen, burgerinitiatieven, kerkeigenaren en koepelorganisaties van kerkeigenaren. Hierbij is gelet op een **variatie** in denominatie, positie (eigenaar/niet-eigenaar), karakter (commercieel/niet-commercieel) en geografische spreiding (zie bijlage I). De documentanalyse gaf vooral inzicht in de beschikbare informatie maar niet in de vraagstelling, behoefte of toegankelijkheid.

De namen en organisaties voor de gesprekken zijn aangedragen door de leden van de **begeleidingscommissie** en de definitieve lijst is ter kennisgeving aan de begeleidingscommissie toegezonden.

Ter voorbereiding op de gesprekken is aan alle gesprekspartners een **gespreksnotitie** toegezonden met daarin de belangrijkste vragen en aandachtspunten vanuit het onderzoek (zie bijlage II). Deze gespreksnotitie is tevens ter kennisgeving aan de begeleidingscommissie toegezonden.

Met deze gespreksnotitie zijn gespreksdeelnemers ook uitgenodigd om aanvullend **eigen inbreng** te leveren. Daar waar dit relevante informatie bevatte die niet direct gerelateerd was aan de onderzoeksvraag maar wel aan de context waarin het religieus erfgoed verkeert, is deze meegenomen in deze rapportage.

1.3 Leeswijzer

Wat kan waar gevonden worden?

In **hoofdstuk 2** schetsen we kort de variaties in doelgroepen, soorten informatie en informatievormen. De variaties die hierin voorkomen bepalen in belangrijke mate de wijze waarop informatiestromen lopen.

Hoofdstuk 3 staat in het teken van de bevindingen per doelgroep. Hierin worden aan de hand van de begrippen uit hoofdstuk 2 de bevindingen gepresenteerd van de behoefte en organisatie van de informatievoorziening. De informatievoorziening en de ontwikkeling ervan worden echter door meer bepaald dan vraag en aanbod alleen. De context waarin deze ontwikkelingen zich bewegen is ook van invloed en kent ook zijn eigen ontwikkeling.

In **hoofdstuk 4** zullen we de relevante contextuele bevindingen in dat kader presenteren. Deze bevindingen (maar ook de conclusies en aanbevelingen) zijn gedurende

het onderzoek besproken met de opdrachtgever.

Dat heeft geleid tot een intermezzo in **hoofdstuk 5** waarin gereflecteerd wordt op de uitkomsten van dit overleg.

In **hoofdstuk 6** zullen we op basis van alle bevindingen enkele conclusies trekken over de informatievoorziening in het algemeen en per doelgroep afzonderlijk.

Het afsluitende **hoofdstuk 7** staat in het teken van de aanbevelingen die AEF voorstelt om de informatievoorziening, als onderdeel van het realiseren van toekomstbestendig religieus erfgoed, te verbeteren.

Tot slot zijn er in de **bijlagen** nog enkele overzichten en documenten opgenomen waarnaar verwezen wordt in de tekst.

Hoofdstuk 2

Variaties in de informatievoorziening

2.1 Er bestaan variaties in doelgroepen, informatiesoorten en –vormen (1/2)

Er bestaat niet één informatievoorziening maar er zijn meerdere informatiestromen

Een eerste belangrijke bevinding uit het onderzoek betreft het heterogene karakter van de groep die behoefte heeft aan kennis en informatie, de informatiesoorten waaraan behoefte is en manieren waarop kennis en informatie gezocht/benaderd wordt. Het onderscheidende karakter van deze variaties heeft als gevolg dat er sprake is van verschillende informatiestromen en dus niet van één informatievoorziening.

Anders dan vooraf gedacht bestaat er géén onderscheid tussen ‘kennisvragers’ en ‘kennisdragers’. Alle doelgroepen en overige entiteiten onderkennen dat ze op onderdelen behoefte aan kennis en informatie hebben, maar juist op andere onderdelen zelf in de behoefte van andere organisaties kunnen voorzien. Dit geldt zowel voor landelijk opererende entiteiten als ook voor lokale kerkeigenaren.

Vijf doelgroepen

Het onderscheid in doelgroepen wordt voornamelijk bepaald door de formele positie (eigenaar, verantwoordelijke overheid, ondernemer, etc.) van de betreffende partij. Dit leidt binnen dit onderzoek tot een onderverdeling in vijf doelgroepen.

1. **Kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties**
2. **Kerkeigenaren zijnde maatschappelijke organisaties**
3. **Kerkeigenaren zijnde commerciële organisaties**
4. **Maatschappelijke erfgoed organisaties/Monumentencommissies**
5. **Burgerlijke gemeenten**

2.1 Er bestaan variaties in doelgroepen, informatiesoorten en -vormen (2/2)

Van deze doelgroepen hebben we alleen de doelgroep 'kerkeigenaren zijnde commerciële organisaties' niet gesproken. Zij vallen, gezien het publieke karakter van de informatievoorziening waarop dit onderzoek betrekking heeft, buiten de scope van dit onderzoek. De overige doelgroepen (met uitzondering van enkele specifieke geloofsrichtingen) zijn in voldoende mate gesproken om algemene uitspraken te kunnen doen. (zie ook slide 13 en 14)

Drie verschillende informatiesoorten

Ongeacht de doelgroep valt er uit de grote behoefte aan informatie een drietal informatiesoorten te identificeren waar in meer of mindere mate naar gevraagd kan worden en waar in meer of mindere mate in kan worden voorzien.

Het onderscheidende karakter van de informatiesoorten wordt bepaald door het type vraag (zie ook slide 15)

- **Feitelijke informatie**
- **Procesmatige informatie**
- **Contextuele informatie**

Twee vormen waarop informatie gezocht/benaderd wordt

Het onderscheid in informatievormen wordt bepaald door de manier waarop de informatie wordt aangewend en toegepast. Er kan sprake zijn van een **directe** en een **indirecte** informatievorm (zie ook slide 17)

2.2 Doelgroepen (1/2)

1. Kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties

Deze doelgroep bestaat uit religieuze organisaties die ofwel zelf direct eigenaar zijn van de (on)roerende goederen dan wel indirect via een aparte juridische entiteit (stichting) waarin de (on)roerende goederen zijn ondergebracht en waar de religieuze organisatie zelf de stichting beheert en richting geeft aan het beheer, onderhoud en de exploitatie van het kerkgebouw.

Deze doelgroep is qua omvang en belang (vooralsnog) de voornaamste doelgroep v.w.b. de informatievoorzieningen aangaande religieus erfgoed. In dit onderzoek is gesproken met (vertegenwoordigers van) de Rooms-Katholieke en de Protestantse denominatie als grootste onderscheidende denominaties binnen deze doelgroep. Gezien de grote verschillen tussen beide denominaties zal de rapportage daar waar noodzakelijk onderscheid maken tussen geloofsgemeenschappen.

2. Kerkeigenaren zijnde maatschappelijke organisaties

Bij de overdracht van het eigendom van een kerk kan het eigendom overgaan op een maatschappelijke of commerciële organisatie. Onderscheidend tussen deze beide doelgroepen is het winstoogmerk. Maatschappelijke organisaties, in tegenstelling tot commerciële organisaties, exploiteren het kerkgebouw zonder winstoogmerk. Bij maatschappelijke organisaties is vaak sprake van nevengebruik. Naast de gelegenheid om in het kerkgebouw te kerken is het ook mogelijk om andere maatschappelijke activiteiten in het kerkgebouw onder te brengen. Het beheer, onderhoud en exploitatie wordt door een stichting uitgevoerd waarin de religieuze organisatie geen meerderheidspositie heeft.

2.2 Doelgroepen (2/2)

3. Kerkeigenaren zijnde commerciële organisaties

Bij kerkeigenaren zijnde commerciële organisaties hebben de commerciële organisaties een kerkgebouw aangekocht met het doel deze op commerciële wijze te exploiteren, vaak met een enkele functie (zie ook 'Kerkeigenaren zijnde maatschappelijke organisaties'). De informatievoorziening voor deze doelgroep is in dit onderzoek niet nader onderzocht omdat deze buiten de scope van de opdracht viel.

4. Maatschappelijk erfgoedorganisaties

Deze doelgroep bestaat uit verschillende organisaties die al dan niet een formele positie kunnen hebben in de lokale advisering en besluitvorming. Kenmerkend voor deze doelgroep is het ontbreken van een eigendomsrelatie met het religieuze erfgoed. Binnen deze doelgroep vallen ook individuele burgers en burgerinitiatieven die aan de slag willen gaan met (lokaal) erfgoed maar die nog zoekende zijn naar de weg in dit domein.

5. Burgerlijke gemeenten

Burgerlijke gemeenten (lokale overheden) zijn vanwege hun verantwoordelijkheden op het gebied van wet- en regelgeving (bestemmingsplannen, vergunningen, cultuur, stadsmarketing, etc.) een belangrijke gesprekspartner. Aangezien religieus erfgoed géén kerntaak van de gemeente is, en er t.a.v. dit onderwerp veel beleidsvrijheid bestaat, bestaan er tussen gemeenten grote verschillen in de mate waarin zij behoefte hebben aan informatie. Dit heeft met name betrekking op de diepgang van de informatie en niet zozeer op de informatiesoort. Om die reden kunnen de gemeenten als één doelgroep onderscheiden worden.

2.3 Informatiesoorten (1/2)

Feitelijke informatie

Bij de behoefte naar feitelijke informatie is de 'informatievragers' op zoek naar, het woord zegt het al, feitelijke informatie. Dat betekent dat er informatie gezocht wordt die gekenmerkt wordt door het objectieve karakter van de informatie (vaak gericht op aspecten rondom wet- en regelgeving ten aanzien van specifieke onderwerpen). Belangrijke onderwerpen in deze categorie zijn vragen m.b.t. subsidiemogelijkheden/-aanvragen, flexibiliteit van bestemmingsplannen, vergunningverlening, vrijwilligersbeleid gemeenten etc. Deze soort informatie is vrijwel uitsluitend gericht op het overdragen van kennis en zelden op de concrete toepassing van deze kennis en informatie.

Procesmatige informatie

Bij procesmatige informatie draait het vooral om kennis over het inrichten van processen en de vaardigheden die nodig zijn om deze processen te doorlopen. De grote vraagstukken rondom religieus erfgoed hebben vrijwel allemaal een procesmatige component aangezien het vaak transitie van eigendom/gebruik behelzen en er altijd meerdere partijen bij betrokken zijn die vaak afwijkende belangen hebben.

2.3 Informatiesoorten (2/2)

Contextuele informatie

Contextuele informatie betreft de informatie over andere ontwikkelingen m.b.t. religieus erfgoed in de omgeving van de 'kennisvrager'. Deze informatie kan als doel hebben om inzichtelijk te krijgen waar eventueel feitelijke en procesmatige informatie lokaal opgehaald kan worden maar kan ook informatie betreffen die gebruikt wordt in de afweging omtrent een toekomstige bestemming van het eigen erfgoed. Het komt nog met enige regelmaat voor dat, als gevolg van gemeente en parochiegrenzen, ontwikkelingen van religieus erfgoed niet op elkaar worden afgestemd en de toekomstige exploitatie onnodig bemoeilijken.

2.4 Informatievormen

Direct

De directe informatievorm wil zeggen dat de ‘informatievragers’ de informatie zelf wil toepassen in de praktijk. Daarbij is de inzet van derden beperkt tot het overdragen van informatie. Het maakt daarbij niet uit naar welk soort informatie de ‘informatievragers’ op zoek is.

Indirect

Bij de indirecte informatievorm is de ‘informatievragers’ niet zozeer op zoek naar de informatie zelf maar eerder naar een externe expert die ofwel zelf over de benodigde informatie beschikt ofwel een netwerk ter beschikking heeft. Deze expert is vaak tevens in staat om deze informatie voor de ‘informatievragers’ toe te passen. De kennis bij de ‘informatievragers’ dient in een dergelijke situatie slechts voldoende toereikend te zijn om een eventuele afweging te kunnen maken tussen verschillende externe experts.

De verschillende informatievormen hangen sterk samen met de specifieke vraag waar een ‘informatievragers’ zich voor gesteld ziet. Vuistregel hierbij is dat bij enkelvoudige en eenvoudige vraagstukken vaak een informatiebehoefte creëren waarin het beste middels een directe informatievorm kan worden voorzien. Bij meervoudige complexe vraagstukken ontstaat al snel de behoefte aan externe begeleiding en niet zozeer aan de informatie op zichzelf.

Hoofdstuk 3

Bevindingen per doelgroep

3.1 Kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties... (1/6)

...zijn de primaire doelgroep

Het gebruik, beheer en behoud van religieus erfgoed is vooraleerst de verantwoordelijkheid van de eigenaar. Het merendeel van het religieus erfgoed in Nederland is (vooralsnog) in handen van religieuze organisaties. Daarmee staat met name deze doelgroep primair aan de lat voor de opgave die het gevolg is van enerzijds ontkerkelijking en anderzijds de gewijzigde omstandigheden en eisen m.b.t. religieus erfgoed.

...hebben in toenemende mate behoefte aan alle soorten informatie

De opgave rondom religieus erfgoed gaat over gebruik, beheer en behoud. In de basis is een belangrijk deel van de benodigde informatie aangaande gebruik en beheer bekend bij de eigenaren en bestaat er in eerste instantie vooral behoefte aan feitelijke informatie over: nu geldende

voorschriften, normen, subsidieregelingen, etc. Onder invloed van wijzigende omstandigheden en eisen worden echter ook deze vraagstukken complexer en zijn eigenaren in toenemende mate ook op zoek naar procesmatige en contextuele informatie.

Vraagstukken omtrent behoud van religieus erfgoed zijn vrijwel altijd een gevolg van een exploitatieprobleem. Ongeacht de keuze voor het soort oplossing (voortgezet religieus gebruik, nevengebruik, multifunctioneel gebruik, herbestemming, sloop) is dit altijd een complex probleem en ontstaat er gedurende het proces behoefte aan alle soorten informatie.

In praktijk blijkt dat zowel de 'beheer-' als de 'behoud' vraag speelt maar dat het vraagstuk zich in toenemende mate als 'behoud' vraag manifesteert.

3.1 Kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties... (2/6)

...zijn in toenemende mate op zoek naar de indirecte informatievorm

De ontwikkeling naar steeds complexere vraagstukken rondom religieus erfgoed leidt ertoe dat er in toenemende mate behoefte is aan de indirecte informatievorm. Niet langer wil/kan de eigenaar zelf uitvoering geven aan de oplossing van kennis en informatievragen over gebruik, beheer en behoud. Dit wordt nog eens versterkt door de demografische ontwikkeling en kenmerken van het ledenbestand van religieuze organisaties (zie ook hoofdstuk 4). Kerkeigenaren binnen deze doelgroep zijn zodoende in toenemende mate op zoek naar experts die uitvoering kunnen geven en de benodigde informatie kunnen organiseren.

...zoeken vooral binnen het eigen netwerk naar informatie

De aard van de informatievorm maakt dat vertrouwen een belangrijk criterium is bij de keuze voor externen. Als kerkeigenaar ben je op zoek naar iemand die over de juiste kennis en ervaringen beschikt, terwijl je zelf niet per se in staat bent dit te toetsen. Daarom wordt bij het zoeken naar deze informatie in eerste instantie vooral gebruikgemaakt van de ervaringen van andere kerkeigenaren. Hoe kwamen zij tot een oplossing en welke expert raadden zij aan? Op basis van de ervaringen binnen het netwerk komen kerkeigenaren vaak bij de 'juiste' informatievorm (en soorten) terecht.

Bij het zoeken naar de benodigde informatie maken kerkeigenaren vrijwel uitsluitend gebruik van het netwerk binnen de eigen religieuze organisatie. Uitwisseling over 'denominatiegrenzen' heen vindt vrijwel niet plaats.

3.1 Kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties... (3/6)

...hebben de beschikking over (vooralsnog) uitgebreide ondersteunende structuur binnen de eigen denominatie

Zowel voor de rooms-katholieke als ook de protestantse (aangesloten bij de PKN) denominatie geldt dat de eigen religieuze organisatie voorziet in een uitgebreide ondersteunende structuur die met name gericht is op vraagstukken omtrent gebruik, beheer en behoud van de (on)roerende goederen.

Binnen de **rooms-katholieke denominatie** wordt deze rol vervuld door de 'bouw bureaus' van het bisdom. Gezien de rol van het bisdom bij besluitvorming over (on)roerende goederen, hebben deze bouw bureaus een stevige positie en zijn daarmee een natuurlijke partner van parochies in vraagstukken aangaande beheer en behoud van religieus erfgoed. Gezien het kerkrechtelijke mandaat van de bisschop aangaande zaken rondom het (on)roerende goed zijn parochies ook nadrukkelijk verbonden aan het

bouw bureau van het eigen bisdom. Veel van de vraagstukken over religieus erfgoed komen daardoor al vrij snel terecht bij de bouw bureaus. In samenwerking met de parochie wordt vervolgens gezocht naar een vorm waarin tot een oplossing van het vraagstuk kan worden gekomen. Afhankelijk van het bisdom betekent dat een grotere of minder grote rol voor het bouw bureau. In alle bisdommen geldt echter vooralsnog dat vrijwel alle vraagstukken door het bouw bureau zelf kunnen worden opgelost. Inschakeling van derden kan echter ook voorkomen. Ook dan geldt dat ervaringen elders van belang zijn en dat bouw bureaus, vanuit de positie in het netwerk, deze ervaringen makkelijk kunnen ontsluiten.

Daarnaast maken parochies vaak ook nog gebruik van het eigen netwerk bij minder complexe vraagstukken of bij de voorbereiding voor een voorstel voor het bouw bureau.

3.1 Kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties... (4/6)

Binnen de **protestantse denominatie** bestaat de ondersteunende structuur uit enerzijds een landelijke vereniging, de Vereniging voor Kerkrentmeesterlijk Beheer (VKB), en anderzijds de aan de VKB gelieerde regionale 'loketten', de Stichtingen Behoud Kerkelijke Gebouwen (SBKG's). Vanuit de lokale protestantse gemeenten zijn vrijwel alle kerkrentmeesters lid van de VKB. De VKB is als vereniging gericht op 1) het vergaren en aanbieden van relevante kennis 2) het bieden van ondersteuning bij eenvoudige vraagstukken (laaghangend fruit) en doorverwijzing (naar o.a. SBKG's) 3) belangenbehartiging naar landelijke kerkelijke en niet-kerkelijke instanties.

Er zijn vier SBKG's (Noord-, Oost-, Zuid-Nederland en Randstad). Zij vervullen, enigszins vergelijkbaar aan de bouw bureaus van het bisdom, de functie van vraagbaak

voor concrete vragen en begeleiden/geven uitvoering aan complexe vraagstukken in opdracht van lokale gemeenten. Binnen de SBKG's zijn er twee 'smaken' te onderscheiden. Er zijn namelijk SBKG's die zelf, tegen betaling van de lokale gemeenten, uitvoering geven aan een opdracht m.b.t. beheer en behoud van religieus erfgoed en SBKG's die enkel als 'verbindingsofficier' de lokale gemeente in contact brengen met een externe ondersteuner/begeleider.

Voor beide denominaties geldt overigens dat de omvang van de lokale parochie/gemeente bepaalt in hoeverre zij afhankelijk zijn van ondersteuning door de eigen structuur. Verschillende parochies en gemeenten zijn van dien omvang dat zij vaak zelf beschikken over een professioneel bureau waar naast de administratie ook kennis van het beheer en behoud van religieus erfgoed geborgd is.

3.1 Kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties... (5/6)

...kennen relevante verschillen tussen de onderscheidende denominaties

Ten aanzien van het gebruik, behoud en beheer van religieus erfgoed zijn er belangrijke verschillen te onderscheiden tussen de rooms-katholieke en de protestantse denominatie. Deze verschillen hebben betrekking op:

- **De positie van de eigenaar**

De positie van de eigenaar verschilt in de mate van 'eindverantwoordelijkheid'. In beide denominaties is de lokale parochie/gemeente eigenaar van het (on)roerend goed en vanuit die hoedanigheid verantwoordelijk voor het beheer en behoud. Echter, bij vraagstukken rondom de herbestemming of afstoting van kerkgebouwen ligt de eindverantwoordelijkheid (en daarmee de zeggenschap) in de rooms-katholieke denominatie bij de bisschop van het betreffende bisdom terwijl in de protestantse

denominatie deze eindverantwoordelijkheid ligt bij de lokale gemeente.

- **De positie van het kerkgebouw**

Een ander belangrijk verschil tussen beide denominaties is de positie van het kerkgebouw. Binnen de rooms-katholieke denominatie is het kerkgebouw een gewijd gebouw. Dat betekent dat de activiteiten in het kerkgebouw in verband moeten staan met de liturgie. Activiteiten die hier geen verband mee houden, kunnen daarom meestal niet ontplooid worden (al zijn er wel uitzonderingen bekend). Deze positie van het kerkgebouw werkt ook door bij eventuele afstoting (overgang van eigenaarschap) van het gebouw. In dat geval wordt het kerkgebouw aan de eredienst onttrokken maar zijn er, door middel van een kettingbeding, eisen gesteld aan de mogelijkheden voor een nieuwe invulling van het gebouw.

3.1 Kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties... (6/6)

Bij de protestantse denominatie is er geen sprake van een gewijd gebouw en is er sprake van de mogelijkheid van nevengebruik of, bij afstoting, een grotere variatie aan mogelijke invullingen.

Deze onderscheidende aspecten tussen de rooms-katholieke en protestantse denominatie zijn uiteraard van grote invloed op de mogelijkheden om met name het behoud van religieus erfgoed vorm te geven. Het is daarom ook niet vreemd dat er voor beide denominaties sprake is van separate informatiestromen.

3.2 Kerkeigenaren zijnde maatschappelijke organisaties... (1/3)

...komen in grote variaties (qua omvang) voor

Er bestaat een groeiend aantal maatschappelijke organisaties die eigenaar zijn van religieus erfgoed. Vaak komen deze voor in de vorm van een stichting die, in ieder geval voor de meerderheid, bestuurd wordt door onafhankelijke bestuurders. De grootte van deze stichting kan echter verschillen. Zo beheert de Stichting Oude Groninger Kerken (SOGK) 91 kerkgebouwen, terwijl er ook stichtingen zijn voor één enkele kerk. De omvang van de stichting is vaak een maat voor de informatiebehoefte van de stichting. Net als bij parochies/gemeenten geldt dat grotere stichtingen over het algemeen een professioneel bureau hebben waarin relevante kennis m.b.t. religieus erfgoed is geborgd. Bij kleinere stichtingen, vaak éénpitters, is hiervan over het algemeen geen sprake.

...hebben met name behoefte aan feitelijke en contextuele informatie

In gevallen waarbij het eigenaarschap ligt bij een maatschappelijke organisatie heeft meestal vooraf al een uitgebreide transitie plaatsgevonden (overgang eigenaarschap) waarbij een uitgebreid proces met stakeholders is doorlopen. Vaak is in het traject voorafgaand ook al verkend welke mogelijkheden er zijn tot verbetering van de exploitatie. Voor maatschappelijke organisaties is de opgave vaak toegespitst op de beheertaken van het religieus erfgoed en opgaven omtrent de exploitatie. Daarvoor zoeken zij vooral feitelijke informatie die hierin kan ondersteunen. Daarnaast zijn maatschappelijke organisaties vaak ook op zoek naar voorbeelden uit de praktijk in soortgelijke situaties en naar ervaringen uit de directe omgeving (contextuele informatie).

3.2 Kerkeigenaren zijnde maatschappelijke organisaties... (2/3)

...zoeken zowel naar directe als indirecte vormen van informatie

De vorm van informatie die deze doelgroep zoekt verschilt per stichting. Zowel directe als indirecte informatievormen worden gevraagd. Het onderscheid in deze behoefte wordt met name ingegeven door de expertise die reeds 'in huis' is. Indien bestuurders van de stichting over de capaciteiten beschikken om zelf uitvoering te geven aan oplossingen zal met name de behoefte naar een directe informatievorm uitgaan terwijl bij een gebrek aan deze capaciteiten een indirecte vorm de voorkeur geniet.

...missen een ondersteunende structuur waarop teruggevallen kan worden

Anders dan bij kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties kunnen maatschappelijke organisaties niet terugvallen op een ondersteunende structuur onder één landelijke koepel. Ook indien er sprake is van nevengebruik waarbij het eigendom in een maatschappelijke stichting is

ondergebracht, kunnen de maatschappelijke organisaties niet terugvallen op de ondersteuningsstructuur van religieuze organisaties. Er zijn wel organisaties op landelijk niveau die in (een deel van) de informatiebehoefte kunnen voorzien maar dit zijn vaak ofwel organisaties met een specifiek aandachtsgebied, ofwel organisaties met een specifiek belang. Enige uitzondering hierop lijkt de Vereniging van Beheerders van Monumentale Kerkgebouwen in Nederland (VBMK). Deze wordt over het algemeen als onafhankelijk en deskundig gepercipieerd. Onduidelijk is in hoeverre de VBMK door alle kerkeigenaren zijnde maatschappelijke organisaties wordt gevonden, met name ook door eigenaren van niet-monumentale kerkgebouwen. Daarnaast kan de VBMK gezien haar omvang op dit moment niet die ondersteuning bieden die de bouw bureaus, de VKB en de SBKG's wel kunnen bieden.

3.2 Kerkeigenaren zijnde maatschappelijke organisaties... (3/3)

...hebben ook behoefte aan het opereren in een netwerkstructuur

Net als voor kerkeigenaren zijnde religieuze organisatie geldt ook voor de maatschappelijke organisaties dat zij bij voorkeur opereren in een (lokaal) netwerk en daarin met gelijksoortige organisaties enerzijds contextuele informatie kunnen uitwisselen als ook ervaringen over het beheer en de exploitatie. Voor de grotere kerkgebouwen bestaan reeds zulke netwerken (het Grote Kerken Overleg van de VBMK (waar ook religieuze organisaties bij aangesloten kunnen zijn) en het Middelgrote Kerken Overleg) maar voor het merendeel van de maatschappelijke organisaties niet.

3.3 Maatschappelijke erfgoedorganisaties (1/2)

...zijn er in vele soorten en maten

Binnen deze doelgroep is een groot scala aan organisaties en nog-net-geen organisaties gevangen. Wat ze met elkaar gemeen hebben is dat zij bestaan uit betrokken burgers die iets willen betekenen voor een kerkgebouw maar deze nog niet in eigendom hebben. In feite wordt in deze doelgroep de lokale samenleving (vaak buurtbewoners) ondergebracht. Binnen het brede scala aan verschijningsvormen onderscheiden we:

- **Betrokken burgers die (nog) niet formeel georganiseerd zijn**

Naast een doelgroep is dit vaak ook de eerste fase waarin de betrokkenheid met religieus erfgoed zich manifesteert. Meestal n.a.v. ontwikkelingen of geruchten rondom lokaal religieus erfgoed, worden mensen nieuwsgierig en raken betrokken. De informatiebehoefte van deze groep en in deze fase betreft met name feitelijke informatie, en naarmate de betrokkenheid

groeit, ook procesmatige informatie. De informatiebehoefte van deze groep is nog heel basaal is en heeft eerste instantie betrekking op het inzichtelijk maken van het speelveld.

- **Betrokken burgers die formeel georganiseerd zijn**

Dit zijn burgers die aangesloten zijn bij een organisatievorm (lokale heemkundevereniging, erfgoedorganisatie, etc.) al dan niet door deze zelf op te richten. Deze organisaties hebben vaak een bredere betrokkenheid bij erfgoed in de lokale omgeving en zijn naast behoud ook gericht op andere relevante aspecten omtrent het lokale erfgoed (geschiedenis, betekenis lokale cultuur, etc.). Hoewel zij vaak wel informeel een gesprekspartner zijn van bijvoorbeeld de burgerlijke gemeente, hebben zij geen formele positie als het aankomt op besluitvorming omtrent lokaal religieus erfgoed.

3.3 Maatschappelijke erfgoedorganisaties (2/2)

■ **Monumentencommissie**

Lokale monumentencommissie hebben in tegenstelling tot andere organisaties van burgers vaak wel een formele positie (meestal adviserend) richting de burgerlijke gemeente inzake ontwikkelingen van het lokaal (religieuze) erfgoed. Deze positie die door de gemeente verleend is vormt een borging van zowel specifieke expertise als ook de wenselijkheid om de samenleving bij de toekomst van religieus erfgoed te betrekken.

...hebben vooral behoefte aan lokaal historische en contextuele informatie

Ongeacht de vorm waarin deze burgers zijn georganiseerd is de informatiebehoefte (v.w.b. informatiesoort) vrijwel overal hetzelfde en met name gericht op feitelijke (meestal lokaal historisch) en contextuele informatie. Het gaat daarbij om vragen over (historische) dorps- en stadsgezichten, ontwikkeling van de rol en functie van het

erfgoed en de waarde voor de lokale gemeenschap. Het zijn ook met name deze aspecten die een belangrijke rol vervullen in de afwegingen die binnen deze organisaties worden gemaakt en waarop adviezen worden gebaseerd.

...kunnen in de eigen informatiebehoefte voorzien

Gezien de aard van de gewenste informatie maken maatschappelijke erfgoedorganisaties vooral gebruik van lokale en provinciale bronnen zoals bibliotheken, archieven of provinciale erfgoedverenigingen. Daarnaast is een deel van deze organisaties aangesloten bij de landelijke Erfgoedvereniging Heemschut. Binnen dit netwerk wordt de informatie gevonden waarnaar men op zoek is. Deze organisaties geven aan geen informatiebehoefte te hebben die niet bevredigd kan worden op deze wijze.

3.4 Burgerlijke gemeenten... (1/3)

...hebben de problematiek rondom religieus erfgoed beperkt maar in toenemende mate in beeld

Kerkeigenaren geven aan dat een groot deel van de gemeenten weliswaar steeds meer oog krijgt voor de vraagstukken omtrent religieus erfgoed maar nog onvoldoende slaagt in het succesvol adresseren van deze vraagstuk. Deels lijkt dit een gevolg te zijn van de bezuinigingsoperaties enkele jaren geleden waarin ook op het vlak van (religieus) erfgoed de aandacht werd teruggeschroefd. De toegenomen aandacht lijkt enerzijds te zijn ingegeven vanuit de kansen die religieus erfgoed biedt (herbestemming op A-locaties, aantrekkelijkheid van de stad, toeristische attractiviteit, etc.) en anderzijds vanuit de landelijke aandacht die er met de kerkenvisies is gekomen voor dit vraagstuk.

...zijn met name gericht op de kerkenvisies

Ongeacht de reden van de toenemende aandacht is de vorm waarmee gemeenten aan de slag gaan vrijwel altijd

die van de kerkenvisies. Die gemeenten die hiermee aan de slag gaan, gebruiken dit instrument om lokaal het gesprek te faciliteren. De uitvoering hiervan wordt wisselend ervaren en duidt er volgens de kerkeigenaren vooral op dat er ook bij de gemeenten nog een grote behoefte aan kennis bestaat. Het feit dat bij kerkenvisies vaak externe bureaus worden ingeschakeld maat het daarnaast lastig om de kennis lokaal goed te borgen.

...hebben behoefte aan zowel feitelijke als ook procesmatige informatie

Gemeenten geven aan dat zij vooral op zoek zijn naar feitelijke en procesmatige informatie. De ontkerkelijking in Nederland heeft er ook aan bijgedragen dat de collectieve kennis van religies is teruggelopen en dat ook binnen het ambtelijke apparaat van een burgerlijke gemeente onvoldoende kennis is van de positie, functie, rol en verantwoordelijkheden van lokale religieuze organisaties.

3.4 Burgerlijke gemeenten... (2/3)

Dit uit zich vaak al heel basaal in het niet meester zijn van het jargon. De behoefte aan feitelijke informatie is deels op dergelijke onderwerpen gericht. Daarnaast zijn ook thema's als de gemeentelijke verantwoordelijkheid inzake erfgoed en gebruiksmogelijkheden van religieus erfgoed onderdeel van de feitelijke informatiebehoefte.

Daarnaast hebben gemeenten ook behoefte aan informatie over het inrichten en begeleiden van het proces van kerkenvisies. Welke partijen moeten betrokken worden, hoe zorg je voor openheid van zaken én onderling vertrouwen en stem je de soms tegengestelde belangen op elkaar af? Vanuit de RCE wordt hierin voorzien middels het pilotproject kerkenvisies en de ter beschikking gestelde pilotbegeleiders.

...zouden gebaat zijn bij meer contextuele informatie

Kerkeigenaren geven aan dat naast de feitelijke en procesmatige informatie, gemeenten ook gebaat zouden

zijn bij meer contextuele informatie. Met name daar waar over kerkenvisies wordt gesproken met parochies/protestantse gemeenten wiens geografische gebied niet overeenkomt met de gemeentegrenzen. Oog hiervoor en voor de ontwikkelingen van religieus erfgoed in andere burgerlijke gemeenten wordt vooralsnog als beperkt ervaren.

...vinden informatie met name via het eigen netwerk

Gemeenten die betrokken zijn bij het pilot project kerkenvisies geven aan dat ook zij bij het zoeken naar informatie met name gebruikmaken van het eigen netwerk. De vorming van dit netwerk wordt door middel van bijeenkomsten deels door de RCE ondersteund maar komt ook uit zichzelf tot stand zodra men aan de slag gaat met religieus erfgoed.

Hoofdstuk 4

Contextuele bevindingen

4.1 Contextuele bevindingen (1/3)

Binnen het speelveld van religieus erfgoed vinden partijen elkaar niet gemakkelijk

Gesprekken over (de toekomst van) religieus erfgoed zijn vaak gevoelige discussies waarin verschillende belangen snel tegenover elkaar komen te staan. Vaak wordt dit nog versterkt door een gebrek aan kennis van elkaar, elkaars positie en elkaars verantwoordelijkheden. In sommige gevallen is er zelfs sprake van negatieve ervaringen uit het verleden tussen specifieke deelnemers. Ongeacht de achtergrond en de reden is er in meerdere regio's sprake van een setting waarin betrokken partijen (eigenaren, samenleving, lokale overheid) elkaar niet gemakkelijk vinden. Deze omgang manifesteert zich zowel binnen de verschillende doelgroepen en dan met name tussen lokale en regionale/nationale vertegenwoordigers (parochies vs. de bisdommen, gemeenten vs. de PKN, burgerlijke gemeenten vs. ministerie/RCE) als ook tussen de verschillende doelgroepen (samenleving vs. de overheid,

samenleving vs. (religieuze) kerkeigenaren, (religieuze) kerkeigenaren vs. de overheid) en vice versa. Het effect hiervan is dat de oplossing van lokale uitdagingen (vaak onnodig) bemoeilijkt wordt en daarmee een onwenselijk effect heeft op de toekomstbestendigheid van religieus erfgoed.

De opgave van religieus erfgoed en haar oplossing is sterk afhankelijk van de lokale context

Hoewel in grote lijnen de opgave m.b.t. religieus erfgoed op een groot aantal plekken hetzelfde is, is voor de oplossing de lokale context vrijwel altijd van doorslaggevend belang. Dat betekent dat informatievoorziening rekening moet houden met deze afhankelijkheid door op z'n minst te wijzen op het belang van de lokale context en eventueel bij te dragen aan de uitwisseling op lokaal niveau van relevante informatie (bijvoorbeeld middels lokale/regionale bijeenkomsten)

4.1 Contextuele bevindingen (2/3)

De inhoud van de informatiebehoefte is breed en spitst zich niet toe op specifieke onderwerpen

Over alle onderwerpen die verband houden met de toekomstbestendigheid van religieus erfgoed (zie bijlage II), bestaat een behoefte naar informatie. Dat betekent niet dat iedere doelgroep over ieder onderwerp informatie zoekt. De behoefte per doelgroep en binnen doelgroep verschilt al naar gelang de positie, verantwoordelijkheid en lokale situatie. Voor kerkeigenaren zijn onderwerpen zoals financiering, vrijwilligersbeleid, gebruik/exploitatie en kerkenvisies relevant terwijl voor gemeenten omgevingsvisies en verduurzaming de nadrukkelijke aandacht hebben.

De ondersteunende structuren binnen religieuze organisaties staan onder druk

Met de ontkerkelijking en de terugloop van de inkomsten van religieuze organisaties komt ook de eigen organisatie (en daarmee ook de bouw bureaus, de VKB en de SBKG's) in

toenemende mate onder druk te staan. Hoewel er nu en op de korte termijn geen problemen worden voorzien in het voldoen aan de gevraagde dienstverlening, zal deze ontwikkeling in combinatie met een toenemende vraag aan ondersteuning, op de (middel)lange termijn wel degelijk kunnen leiden tot druk op deze voorzieningen. Dit heeft als bijkomend negatief effect dat daarmee ook de borging van kennis onder druk kan komen te staan.

Ontwikkelingen ledenbestand zorgen voor druk op kerkeigenaren (religieus én maatschappelijk)

De ontwikkelingen van het ledenbestand van religieuze organisaties bestaan niet alleen uit een terugloop in het aantal leden, ook een stijging van de gemiddelde leeftijd maakt er onderdeel van uit. Dit zorgt voor een stevige terugloop in de beschikbaarheid van vrijwilligers en stelt religieuze kerkeigenaren in toenemende mate voor kwantitatieve en kwalitatieve 'personeelsvraagstukken'.

4.1 Contextuele bevindingen (3/3)

Dit betekent op de eerste plaats dat de opgave omtrent het eigen religieuze erfgoed steeds moeilijker wordt om in eigen beheer op te pakken. Dit kan op haar beurt weer tot gevolg hebben dat de kosten voor deze opgaven in de toekomst alleen maar sneller zullen stijgen. Daarnaast is het ook van invloed op de aard van de oplossing aangezien de binding met de gehele lokale samenleving steeds beperkter wordt en er ook geen sprake meer is van een afspiegeling van de samenleving in bijvoorbeeld het lokale kerkbestuur.

Online informatievoorziening is versplinterd en sluit niet altijd goed op elkaar aan

Via internet is veel informatie (m.n. feitelijke en procesmatige informatie en voorbeelden) over de kansen en mogelijkheden m.b.t. religieus erfgoed te vinden. Meerdere websites stellen over vrijwel alle onderwerpen feitelijke informatie ter beschikking. Onderling verschilt de informatie echter op enkele cruciale punten. Zo is er een

groot verschil in het abstractieniveau waarop informatie wordt gepresenteerd, wordt niet altijd dezelfde terminologie gebruikt en ontbreekt het aan de samenhang tussen de verschillende onderwerpen. Hierdoor wordt de belasting aan de kant van de informatievragers onnodig vergroot en ontstaat sneller dan wellicht nodig is de behoefte aan indirecte informatievormen.

Online aangeboden kennis en informatie is vooral aanbodgericht

Uit gesprekken met verschillende (landelijke) organisaties blijkt dat een groot deel van de aangeboden informatie tot stand komt op basis van de eigen inschatting van de benodigde informatie. De informatie is daarmee dus sterk aanbodgericht en het is onduidelijk in hoeverre deze informatie voorziet in de daadwerkelijk bestaande kennis- en informatiebehoefte.

Hoofdstuk 5

Intermezzo

5. Intermezzo (1/2)

De bevindingen die in de voorgaande hoofdstukken zijn gepresenteerd, zijn besproken met de begeleidingscommissie¹. Uit dit overleg kwam naar voren dat er sprake is van een andere appreciatie van het vraagstuk over de 'mismatch tussen informatiebehoefte en informatievoorziening op het niveau van de landelijke (koepel)-organisaties in vergelijking met individuele kerkeigenaren en lokale erfgoedorganisaties. Terwijl er op landelijk niveau de overtuiging heerst dat er sprake is van een mismatch zijn hier op lokaal niveau weinig aanwijzingen voor.

In de duiding van deze verschillende appreciaties werd geconstateerd dat er sprake is van verschillende perspectieven van waaruit naar de uitdagingen omtrent religieus erfgoed wordt gekeken. Waar op lokaal niveau de oplossing van de lokale casus centraal staat, is er op landelijk niveau sprake van expliciete én impliciete verwachtingen ten aanzien van de kwaliteit van de oplossing. Vanuit dit landelijke perspectief valt er vaak iets

¹ Deze vond plaats op 9 september 2019

op te merken over de wijze waarop in lokale gemeenschappen wordt omgegaan met het religieuze erfgoed en volgt uit deze constatering de stelling dat er wel een gebrek aan informatie moet bestaan. Op lokaal niveau lijkt er vooral tevredenheid te bestaan over de wijze waarop informatie wordt gevonden en uitgewisseld t.b.v. het beheer, onderhoud en exploitatie van het religieus erfgoed. Dat men van bepaalde (als wenselijk ervaren) strategieën, ideeën en aanpakken niet op de hoogte is, lijkt niet bekend te zijn en ook niet gemist te worden.

Een logisch vervolg op deze constatering zou zijn om een onderzoek uit te voeren naar de kwaliteit van het lokale beheer, onderhoud en exploitatie van religieus erfgoed en de processen die worden doorlopen om toekomstbestendigheid te garanderen. Dit brengt echter een aantal fundamentele vraagstukken met zich mee:

5. Intermezzo (2/2)

- **Wie bepaalt wat kwaliteit is?**
- **Hoe zou een kwaliteitskader gehandhaafd moeten worden?**

Beide vragen roepen in essentie een discussie op over de reikwijdte van bevoegdheden en de autonomie van de verschillende 'sferen'. Een discussie die alleen maar verder bemoeilijkt wordt door het sterk lokale eigendoms karakter van veel religieus erfgoed en de afhankelijkheid van de lokale context. De vraag hieraan voorafgaand zou moeten zijn of een dergelijk discussie tot andere inzichten kan leiden en daarmee een bijdrage kan leveren aan een 'beter' beheer, onderhoud of exploitatie van religieus erfgoed teneinde de toekomstbestendigheid te vergroten.

Het is onze overtuiging dat een streven in deze richting niet alleen niet tot verbetering zal leiden, maar juist de bestaande verhoudingen onder druk zet. Dus hoewel de conclusies als een verrassing kunnen worden ervaren, en mogelijk de behoefte oproepen om nader onderzoek te doen, liggen succesvolle vervolgstappen wat ons betreft eerder in het aan de slag gaan met de in dit onderzoek gedane bevindingen (binnen de geschetste context), dan nog verder proberen te doorgronden waar de verschillen in landelijke en lokale perspectieven uit voortvloeien of deze op één lijn proberen te krijgen.

Hoofdstuk 6

Conclusies

6. Conclusies

In deze conclusies geven we antwoord op de volgende vragen:

- Welke kennisbehoefte bestaat er bij de verschillende eigenaren/beheerders van religieus erfgoed over het toekomstbestendig houden/maken van zijn of haar roerende en onroerende goederen?
- Waar, bij wie en op welke wijze is deze kennis en informatie ontsloten en wordt deze ook gevonden?

1. Voor het verkrijgen van kennis en informatie wordt met name gebruikgemaakt van het eigen (lokale) netwerk. Met name religieuze organisaties hebben een sterk en vaak landelijk vertakt netwerk, dat zij actief en succesvol inzetten in hun zoektocht naar feitelijke, procesmatige en contextuele informatie. Ook hiervoor geldt dat maatschappelijke organisaties van beperkte omvang vaak (nog) niet beschikken over een netwerk dat ondersteunend kan zijn.
2. De doelgroepen ‘kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties’ en ‘burgerlijke gemeenten’ lijken geen probleem te ervaren met de manier waarop zij op dit

moment aan hun kennis en informatie komen. Vrijwel alle benodigde informatie wordt verkregen en, al dan niet door hen zelf, in de praktijk toegepast.

3. De doelgroep ‘kerkeigenaren zijnde maatschappelijke organisaties’ hebben, als gevolg van het ontbreken van een uitgebreide ondersteunende structuur, in sommige gevallen wel moeite om aan kennis en informatie te komen. Dit geldt specifiek voor organisaties van beperkte omvang. Bij grotere organisaties speelt dit niet en is de benodigde kennis intern of via het eigen netwerk voldoende geborgd.

6. Conclusies

4. Maatschappelijke erfgoedorganisaties geven aan in hun informatiebehoefte vooral op zoek te zijn naar feitelijke (historische) informatie en contextuele informatie aangaande de lokale casus. Bibliotheken en archieven zijn in dat kader de belangrijkste bron. In meerdere gevallen wordt ook teruggevallen op provinciale erfgoedorganisaties of landelijk op de Erfgoedvereniging Heemschut. Daarmee geven deze organisatie aan te kunnen voorzien in de informatiebehoefte die zij hebben.
5. Van alle doelgroepen lijken lokale overheden op dit moment het moeilijkst aan hun benodigde kennis en ervaring te komen. Met het opstellen van kerkenvisies groet de kennisbehoefte en wordt dit vraagstuk urgenter. Dit is overigens niet het gevolg van een gebrekkige informatievoorziening, zo geven gemeenten aan. Het lijkt eerder te ontbreken aan voldoende geld en capaciteit (of aan de urgentie om voldoende geld en capaciteit ter beschikking te stellen).
6. Feitelijke en procesmatige informatie zijn online in ruime mate voor handen maar worden niet overzichtelijk en in samenhang gepresenteerd. Afwijkingen in de gebruikte terminologie en abstractie-niveaus maken het verkrijgen en toepassen van deze informatie (onnodig) lastig en voorkomen mogelijk dat er gebruik wordt gemaakt van deze informatie. Dit geldt met name voor de doelgroepen die niet kunnen terugvallen op een sterk eigen (lokaal) netwerk.
7. De contextuele informatie is de informatiesoort waar vaak het moeilijkste in voorzien wordt en die niet door de bestaande informatiestromen, noch door de bestaande netwerken inzichtelijk wordt gemaakt. Tegelijkertijd blijkt juist contextuele informatie belangrijk te zijn voor een succesvol gebruik, beheer en behoud van religieus erfgoed. Uiteraard is het verkrijgen van deze informatie relatief eenvoudig lokaal op te pakken maar de vraag blijft of men zich op lokaal niveau altijd voldoende bewust is van het belang van deze informatie.

6. Conclusies

8. Indirecte informatievormen worden naar de toekomst toe steeds belangrijker. Steeds meer bestaande kerkeigenaren zullen met het vraagstuk van de toekomstbestendigheid van het eigen religieuze erfgoed worden geconfronteerd en met de complexiteit van dit vraagstuk, in combinatie met een teruglopende kwalitatieve en kwantitatieve capaciteit binnen het lokale bestuur, zich genoodzaakt zien om expertise in te huren in plaats van zelf toe te passen.

Hoofdstuk 7

Aanbevelingen

7. Aanbevelingen

In deze aanbevelingen geven we antwoord op de vraag:

- Op welke manier kan deze kennis en informatie ontsloten worden zodat deze toegankelijker wordt?

1. Sluit aan bij de voornaamste manier van kennis- en informatie overdracht (via netwerken) en de behoefte naar de voornaamste informatiesoort (contextuele informatie) door op lokaal/regionaal (provinciaal) niveau netwerken te faciliteren waarin alle in dit onderzoek onderscheiden doelgroepen, vertegenwoordigd zijn. Laat naast kennis- en informatie-overdracht deze netwerken ook dienen als vehikel om de onderlinge relaties tussen doelgroepen te versterken en stem het programma hierop af.
2. Breng meer lijn in de online aangeboden informatie en zorg dat deze beter op elkaar aansluit door met de voornaamste aanbieders van deze informatie afspraken te maken. Eventueel kan er ook voor gekozen worden om het daadwerkelijk gelijktrekken van informatie te faciliteren door middel van externe communicatiespecialisten. Daarnaast zou nog overwogen kunnen worden om ook de doorverwijzing naar elkaars expertise explicieter op te nemen.
3. Versterk het informele contact tussen de RCE en de ondersteunende structuren van religieuze organisaties (bouw bureaus, VKB, SBKG's) om 'voeling' te krijgen en te houden met de voornaamste vragen naar kennis en informatie, om vanuit de Rijksoverheid de communicatie met kerkeigenaren zijnde religieuze organisaties (als zijnde de belangrijkste c.q. grootste doelgroep) te optimaliseren en de onderlinge relatie te versterken.

7. Aanbevelingen

4. Grijp het middel kerkenvisies aan om niet alleen tot integrale plannen voor toekomstbestendig religieus erfgoed te komen maar juist ook als middel voor kennisoverdracht én als middel om partijen dichter bij elkaar te brengen.
5. Met een toename aan de behoefte om vraagstukken over het erfgoed uit te besteden, zullen steeds meer kerkeigenaren in de rol van opdrachtgever komen. Het goed invullen van deze rol vraagt om specifieke vaardigheden. In het aanbod aan informatie zou daarom specifiek aandacht besteed moeten worden aan deze vaardigheden en andere belangrijke aspecten bij het contracteren van externe partijen.

Bijlagen

Bijlage I: Overzicht deelnemende organisaties semigestructureerde gesprekken

Organisaties (semigestructureerde interviews)			
Interprovinciaal Overleg (IPO)	Vereniging voor Kerk-rentmeesterlijk Beheer (VKB)	Protestantse Gemeente Aalten	Parochie Heilige Matteüs (Hoorn)
Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG)	Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen (SBKG)	Protestantse Gemeente Utrecht	Parochie Sint Petrus (Uden)
Pilot gemeenten RCE: \kerkenvisie (Amersfoort, Oostellingwerf, Oss, Súdwest-Fryslân, Rotterdam, Zaanstad)	Nationaal Restauratiefonds (NRF)	Protestantse Gemeente Leiden	Grote Kerken Overleg
Federatie Grote Monumentengemeenten	Erfgoedvereniging Heemschut	Platform Vrijkomende Kerken Brabant	Middelgrote Kerken Overleg
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed	BOEi	Stichting Behoud Dorpskerk Wilp	Dorpskerkenbeweging
Ministerie van OC&W	Museum Catharijneconvent	Bisdom Rotterdam (Bouwbureau)	Gemeente Midden Drenthe (monumentencommissie)
Vereniging van Beheerders van Monumentale Kerkgebouwen (VBMK)	Stichting Oude Groninger Kerken (SOGK)	Bisdom 's-Hertogenbosch (Bouwbureau)	Stichting Oud Deventer
Interkerkelijk Contact Overheidszaken (CIO-K)	Stichting Broeker Kerk	Bisdom Breda (Bouwbureau)	

Bijlage II: Gespreksnotitie

Zie separaat PDF-bestand

Foto(s) Hollandse Hoogte

Adresgegevens

 @AEF_NL

 Andersson Elffers

 Mail@aef.nl

Maliebaan 16

Postbus 85198

3508 AD Utrecht

(030) 236 30 30

www.aef.nl